

Prof. dr hab. Józef Kobos
Łódź - UM

PROCES BOŁOŃSKI – PODSTAWĄ ZMIAN W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM

Proces Boloński to ogólnoeuropejskie przedsięwzięcie, zapoczątkowane podpisaniem w 1999 roku przez ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe dokumentu zwanego Deklaracją Bolońską. Celem ostatecznym tego przedsięwzięcia jest utworzenie do 2012 r. – Europejskiego Obszaru (Przestrzeni) Szkolnictwa Wyższego. Pośród celów szczegółowych należy podkreślić: stworzenie warunków do mobilności obywateli, dostosowanie systemów kształcenia do potrzeb rynku pracy - zwłaszcza doprowadzenie do poprawy „zatrudnialności” (employability), podniesienie atrakcyjności i poprawienie pozycji konkurencyjności systemu szkolnictwa wyższego w Europie tak, aby odpowiadała ona wkładowi tego obszaru geograficznego w rozwój cywilizacji.

Podstawowymi elementami Procesu Bolońskiego stało się wprowadzenie systemu „łatwo czytelnych” i porównywalnych stopni (dyplomów) oraz studiów dwustopniowych, a także wprowadzenia punktowego systemu rozliczania osiągnięć studentów (ECTS), wspieranie mobilności studentów i pracowników, współdziałanie w zakresie zapewniania jakości kształcenia oraz propagowanie spraw europejskich w kształceniu (europejski wymiar kształcenia). Istotnym elementem tego Procesu jest także rozszerzenie dwustopniowej struktury studiów o studia III stopnia, studia doktoranckie oraz zacieśnianie związków kształcenia i badań naukowych (lepsze wykorzystanie możliwości współpracy uczelni z innymi instytucjami prowadzącymi badania naukowe). Bardzo ważnym składnikiem Procesu Bolońskiego jest implementacja zasad i standardów zapewnienia jakości, zarówno wewnętrznej jak i zewnętrznej.

W ramach Procesu Bolońskiego wprowadzono także ideę „uczenia się przez całe życie”, w założeniach której leży możliwość kształcenia się w każdym wieku i czasie oraz w różnych instytucjach edukacyjnych. Program Uczenia się przez całe życie (Lifelong Learning Programme) jest programem Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji i doskonalenia zawodowego, przewidzianym na lata 2007-2013. Zasadniczym celem tego programu jest rozwój różnych form uczenia się przez całe życie poprzez wspieranie współpracy między systemami edukacji

i szkoleń w krajach uczestniczących. Głównym zadaniem programu jest podniesienie jakości i zwiększenia atrakcyjności szkolnictwa oraz kształcenia zawodowego w Europie. Idea uczenia się przez całe życie (lifelong learning) to bardzo ważny sposób, zwiększający dostęp do edukacji na poziomie wyższym. Podkreśla się bardzo duże znaczenie uczelni w realizacji tej idei. Oferowane programy powinny być adresowane do odbiorcy w różnym wieku oraz brać pod uwagę jego potrzeby i możliwości edukacyjne. Kształcenie się przez całe życie to oferta i reakcja uczelni na zmiany demograficzne, polegające przede wszystkim na zmniejszaniu się populacji młodzieży oraz na konieczności dostosowania swojego wykształcenia (wiedzy, umiejętności i postaw) do nowych potrzeb rynku pracy i życia we współczesnym świecie (np. potrzeba posiadania umiejętności posługiwania się komputerem i technikami informatycznymi). Realizowana w praktyce idea lifelong learning to szansa na znalezienie „nowej” pracy i zwiększenia zatrudnialności (employability) osób w różnym wieku.

Zgodnie z wytycznymi Procesu Bolońskiego idea ta powinna być uznawana za priorytetową w każdej uczelni oraz powinna być realizowana z zastosowaniem nowoczesnym technik dydaktycznych takich jak „uczenie na odległość” (e-learning), a w części merytorycznej proponowanych programów adresowana do osób w różnym wieku i różnym poziomie wykształcenia. Warto podkreślić jest to, że w części wykonywanych zawodów (np. medycznych) na absolwentów konkretnych kierunków studiów nakłada się obowiązek „kształcenia ustawicznego”, co bardzo dobrze wpisuje się w ideę kształcenia przez całe życie.

Kolejnym istotnym elementem idei uczenia się przez całe życie, w ramach Procesu Bolońskiego, jest uznawalność efektów kształcenia, uzyskanych drogą nieformalną. Kształcenie nieformalne (informal learning) może nie mieć formy zorganizowanej (nie ma zajęć, kursów, zaliczeń, itp.) i jest uzyskiwane np. drogą samokształcenia w trakcie wykonywanej pracy. Chciałbym jednak podkreślić, iż do tej pory nie wypracowano jednak na poziomie międzynarodowym jednolitych regulacji i zasad pozwalających na porównywanie oraz certyfikowanie uzyskanych w taki sposób kwalifikacji.

Jednym z naczelných założeń Procesu Bolońskiego jest stworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Aby osiągnąć ten cel konieczne jest uporządkowanie struktury kształcenia i systemów uznawania kwalifikacji w państwach akcjonariuszach tego procesu. Aby sprostać temu zadaniu zaproponowano Ramowe struktury kwalifikacji Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (EOSW). Jest to „uniwersalna ramowa struktura, która przedstawia w sposób przejrzysty *zależności pomiędzy krajowymi ramowymi strukturami kwalifikacji uzyskiwanych w szkolnictwie wyższym w Europie i kwalifikacjami, które one zawierają. Jest to proces łączący krajowe ramowe struktury*”. Z tej definicji jednoznacznie wynika, że ramowa struktura dla EOSW ma charakter porządkujący i normatywny, który jest niezbędny dla uznania systemów i efektów kształcenia w różnych krajach. Aby tego dokonać konieczne jest zdefiniowanie kwalifikacji (dyplomów) w zakresie poziomu,

mierzzonego nakładem pracy studenta (punkty ECTS), profilu, określającego charakter uzyskanych kwalifikacji oraz efektów kształcenia (learning outcomes, competences) określających: zakres wiedzy (knowledge), posiadane umiejętności (skills) oraz tzw. inne kompetencje, w tym postawy (attitudes). Oznacza to, że definiowanie standardów kształcenia powinno odbywać się poprzez porównywalne kompetencje absolwentów. W każdym państwie realizującym zasady Procesu Bolońskiego określona jest Krajowa ramowa struktura kwalifikacji (w szkolnictwie wyższym), która stanowi „jednolity opis, na szczeblu krajowym lub poziomie całego systemu edukacji, który jest zrozumiały w skali międzynarodowej, pozwala opisać i powiązać ze sobą w sposób spójny wszystkie kwalifikacje i inne osiągnięcia w ramach kształcenia w szkolnictwie wyższym oraz określa zależności pomiędzy kwalifikacjami uzyskiwanymi w szkolnictwie wyższym”. Do elementów krajowej ramowej struktury kwalifikacji należy opis uzyskanych kwalifikacji. Kwalifikacje absolwenta zazwyczaj opisane są w dyplomie lub świadectwie, gdyż to jest dokument wydawany przez instytucje lub organy władz poświadczające osiągnięcie określonych efektów kształcenia. W ramowych strukturach kwalifikacji opis kwalifikacji powinien zawierać: nakład pracy, cykl lub poziom, efekty kształcenia, kompetencje i profil studiów.

Niezwykle ważnym elementem Procesu Bolońskiego jest zapewnienie i utrzymanie wysokiej jakości kształcenia. Europejskie Stowarzyszenie na rzecz Zapewnienia Jakości w Szkolnictwie Wyższym (ENQA) opracowało „Standardy i wskazówki dotyczące jakości kształcenia w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego”. Należy podkreślić, że zapewnienie jakości ma podwójny wymiar: zewnętrzne zapewnienie jakości, którym zajmują się niezależne instytucje oraz wewnętrzne zapewnienie i podnoszenie jakości w uczelniach

Zgodnie z zaleceniami ENQA, wewnętrzne standardy oceny jakości obejmują wiele różnych elementów takich jak: polityka oraz procedury zapewnienia jakości, zatwierdzanie, monitoring oraz okresowy przegląd programów, a także ich efektów, ocenianie studentów, zapewnienie jakości kadry dydaktycznej, zasoby do nauki oraz środki wsparcia dla studentów, systemy informacyjne oraz publikowanie informacji

W podsumowaniu chciałbym podkreślić, że celem tego opracowania jest przedstawienie podstawowych kierunków przemian w szkolnictwie wyższym związanych z wprowadzeniem zasad Procesu Bolońskiego.

* Opracowano na podstawie materiałów dostępnych na stronie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Programu Erasmus, publikacji „Proces Boloński to już 10 lat” A. Kraśniewski FRSE. Materiałów zamieszczonych na stronie FRSE: Program „Uczenie się przez całe życie” (LLL) oraz materiałów z Konferencji europejskich ministrów do spraw szkolnictwa wyższego – Ramowa struktura kwalifikacji Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego”. Bergen 19-20 maja 2005r. , Warszawa 2005. „Praktyczny przewodnik tworzenia programów studiów zintegrowanych z okresem mobilności” FRSE, Warszawa 2009, a także materiałów z seminariów Bolońskich.